International Science Journal of Education & Linguistics
2022; 1(3): 70-79
https://isg-journal.com/international-science-journal-of-education-linguistics/
doi: 10.46299/j.isjel.20220103.7
ISSN: 2720-684X

ДІАЛОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Наталія Голота[1], **Антоніна Карнаухова**[1]
[1]кафедра дошкільної освіти, Педагогічний інститут, Київський університет імені Бориса Грінченка, Україна
ORCID ID 0000-0003-3748-753X
ORCID ID 0000-0001-6476-8084
Email address: n.holota@kubg.edu.ua, a.karnaukhova@kubg.edu.ua

Для цитування цієї статті:
Наталія Голота. Діалогічна взаємодія в освітньому процесі закладу дошкільної освіти як умова ефективного розвитку комунікативної компетентності дітей дошкільного віку. International Science Journal of Education & Linguistics. Vol. 1, No. 3, 2022, pp. 70-79. doi: 10.46299/j.isjel.20220103.7.
Надійшла до редакції: 19 липня 2022 р.; **Схвалено:** 26 липня 2022 р.; **Опубліковано:** 01 серпня 2022 р.

Анотація. У статті проаналізовано діалогічну взаємодію як умову ефективного розвитку комунікативної компетентності дітей дошкільного віку, що складається з таких функцій в освітньому процесі закладу дошкільної освіти, а саме: інформативної, аналітичної, коригуючої та синтезуючої. Діалогічне спілкування є головним видом взаємодії людей в соціумі та одним із основних засобів соціалізації зростаючої особистості. Обґрунтовано, що на сучасному етапі розвитку освіти діалог виступає її концептуальною основою, засобом розвитку особистості дитини дошкільного віку. Визначено, що діалогову взаємодію позиціонують як надзвичайно важливу складову всіх особистісно орієнтованих моделей навчання: саме діалогова взаємодія дозволяє педагогу не лише орієнтуватися на пізнавальні запити дитини, враховувати набуті нею враження та уявлення, але й «включати» все це в освітній процес. У процесі діалогічної взаємодії створюється спільний для суб'єктів освітнього процесу комунікативний простір, який сприяє набуттю дітьми комунікативних знань, умінь та здібностей. Саме діалогова взаємодія є для дитини не лише способом спілкування, але й засобом пізнання світу й забезпечує дитині можливість виступати активним суб'єктом взаємодії з іншими людьми. В умовах пріоритетності педагогіки партнерства виховання дітей дошкільного віку потребує нових засад педагогічної взаємодії, що ґрунтується на діалозі та забезпечує підтримку зростаючої особистості, паритетність, взаємну довіру, співробітництво та співтворчість педагога та дитини. Серед факторів, що

визначають і впливають на успішність взаємодії під час освітнього процесу, виділяють мовлення як форму спілкування людей, основу формування переконань. Організація діалогічної взаємодії виступає головною умовою розвитку комунікативної компетентності дітей дошкільного віку, як багатовимірного процесу суб’єкт-суб’єктної взаємодії.

Ключові слова: діалогічна взаємодія, освітній процес, заклад дошкільної освіти, комунікативна компетентність, діти дошкільного віку

1. Вступ

Завдання, які стоять перед системою освіти України в сучасних умовах розвитку нашого суспільства, зумовлюють зміну підходів та відповідних технологій до організації виховання та розвитку дітей дошкільного віку, Результати наукових досліджень та практики освіти свідчать про те, що належним чином організоване, ефективне освітнє середовище закладу освіти, сприяє максимальному забезпеченню успіху в контексті розвитку зростаючої особистості.

Діалог на локальному та глобальному рівнях є способом спілкування та розуміння, співіснування історично різних культур, засобом продуктивного мислення та розвитку особистості, а відтак – концептуальною основою нової освіти [7].

З моменту народження людина вступає у своєрідний діалог з навколишнім світом, намагаючись пізнати його та взаємодіяти з ним. Водночас ефективна взаємодія з навколишнім неможлива без спілкування, яке виступає як необхідна умова життєдіяльності людини, без якої не відбудеться розвиток психічних функцій, та, зрештою, розвиток особистості загалом. Історія людства знає випадки, коли люди, які, в свою чергу досягли успіхів у навчанні, потім здобули визнання у дорослому житті через свою діяльність, але, разом з цим, не уміли комунікувати з іншими людьми, вибудовувати з ними стосунки й тому не стали спроможними членами суспільства та не зазнали гармонії в міжособистісних взаєминах. Адже, як стверджує Г. Васьківська, мовленнєва діяльність не може відбуватися поза «бажанням компенсувати внутрішнє напруження чи зняти занепокоєння; почути схвальну думку про свої дії; отримати або уточнити своє уявлення про іншу людину, про її здібності; активно вплинути на думку іншої людини, змінити її погляди, переконання; виявити стурбованість щодо проблем іншого; презентувати себе як особистість тощо» [3].

Виховання дитини в сучасному закладі дошкільної освіти неможливо уявити поза атмосфери партнерської взаємодії, співробітництва, конструювання різних взаємодій між усіма суб’єктами освітнього процесу. Зазначимо, що освітній процес у будь якому закладі освіти є діалогічним за своєю природою: здобувач освіти вступає у різні види взаємодій з педагогами, іншими дітьми, адміністрацією, представниками місцевого самоврядування та громадськості. Заклад дошкільної освіти є відкритою соціальною системою, яка не лише

відчуває вплив суспільства на свою діяльність, але й, в свою чергу, впливає на нього.

Слід відмітити, що на сучасному етапі розвитку освіти діалогову взаємодію позиціонують як надзвичайно важливу складову всіх особистісно орієнтованих моделей навчання. Так, саме діалогова взаємодія дозволяє педагогу не лише орієнтуватися на пізнавальні запити дитини, враховувати набуті нею враження та уявлення, але й «включати» все це в освітній процес. Разом з тим слід відмітити, що діалогова взаємодія не лише не нівелює роль вихователя, його життєвий та професійний досвід, але дозволяє враховувати встановлення з іншими учасниками освітнього процесу відносин довіри, співпраці, компромісу, радості, емпатії, співчуття, ідентифікації й самоідентифікації та створення психологічно комфортної атмосфери [8].

Таким чином, мовлення є головним інструментом, за допомогою якого дитина дошкільного віку встановлює контакт із довкіллям і завдяки якому відбувається її соціалізація. У процесі різнобічного спілкування дитина пізнає природний, предметний і соціальний світ у його цілісності й різноманітності, формує та розкриває власний внутрішній світ, свій образ «Я». Саме діалогова взаємодія є для дитини не лише способом спілкування, але й засобом пізнання світу й забезпечує дитині можливість виступати активним суб'єктом взаємодії з іншими людьми.

Згідно Базового компоненту дошкільної освіти, сутність комунікативної компетентності полягає у вмотивованості дитини до взаємодії з однолітками і дорослими, здатності будувати діалог у різних формах конструктивної взаємодії, підтримувати партнерські стосунки, здатності заявляти про свої наміри й бажання, узгоджувати свої інтереси з іншими, домовлятися, за потреби аргументовано відстоювати свою позицію [1].

Для розвитку комунікативної компетентності надзвичайно важливим є визначення мовленнєвої здібності, яку психологи (Л. Виготський, О. Запорожець, С. Рубінштейн) розглядають як відображення системи мови у свідомості мовця. Мовленнєвий досвід людини не лише підкріплює будь-які умовнорефлекторні зв’язки, а призводить до появи мовленнєвого механізму або мовленнєвої здібності. Цей механізм формується у кожної людини на основі природжених психофізіологічних особливостей організму та під впливом мовленнєвого спілкування. Комунікативна здібність – це сукупність мовленнєвих навичок і вмінь, сформованих на основі природжених передумов. Розвивати мовну здібність означає розвивати комунікативно-мовленнєві вміння і навички (Л. Виготський, О. Леонтьєв).

У словнику української мови поняття «діалог» (от грецьк. *dialogos* – розмова між двома людьми) визначається так:

1. Частина літературного твору, в якій відбувається розмова двох осіб.
2. Літературний твір, написаний у формі бесіди [14].

У педагогічному словнику поняття «діалог» (від грецьк. *dialogos* — розмова, бесіда)

1) В літературі: розмова між двома або кількома особами в літературному творі, в театральній виставі. Діалог відомий і як самостійний літературно-публіцистичний жанр (філософські діалоги Платона, Д. Дідро, Г. Сковороди).

2) В політиці: мирна форма ліквідації суперечок шляхом обговорення аргументів і вироблення позицій, прийнятних для обох сторін.

3) У педагогіці: форма ліквідації виховних конфліктів шляхом обміну думками сторін і знаходження спільної позиції. Вміло користувався педагогічним діалогом Я. Корчак [9].

Третє визначення даної дефініції видається нам наближеним до діалогу взаємодії здобувачів освіти в різних видах діяльності.

2. Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблема розвитку діалогічного мовлення дітей знайшла своє практичне втілення у низці дисертаційних досліджень (В. Захарченко, Н. Луцан, Е. Палихата, Н. Савінова та ін.).

Теоретичні аспекти дослідження складають праці: видатних педагогів минулого з проблеми розвитку мовлення (С. Русова, Є. Тихеєва, К. Ушинський); психологів і психолінгвістів про різні види діяльності і теорії мовленнєвої діяльності (Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Леонтьєв, Г. Леушина, О. Лурія, Т. Піроженко, Л. Рубінштейн); лінгвістів і лінгводидактів щодо методики розвитку мовлення дошкільників (О. Аматьєва, А. Богуш, Н. Водолага, Н. Гавриш, В. Захарченко, Т. Котик, Н. Луцан, І. Луценко, Л. Паламар, Е. Палихата, М. Пентилюк, Н. Савінова).

Науковцями визначено різні підходи щодо вивчення діалогу як наукового феномена, зокрема досліджено такі аспекти: специфічні особливості діалогу (М. Дем'яненко, С. Кисла); класифікація діалогів (М. Пентилюк та інші). Дискусійними ще й досі залишаються питання щодо сутності поняття «діалог» (М. Дем'яненко, Ф. де Сосюр та ін.).

Діалог розглядається як первинна й найбільш фундаментальна форма в генезисі міжособистісного спілкування, у процесі якого людина самовизначається, виявляє свої індивідуальні особливості, вступає в безпосередній контакт з іншими людьми, не лише обмінюється з ними думками з того чи іншого питання, але й має можливість з'ясувати незрозумілі, поки що, для себе речі. Таким чином в процесі діалогу людина або стверджується у своїх думках та судженнях, або змінює їх, іноді навіть кардинально. В процесі діалогової взаємодії виявляється рівень розвитку комунікативних умінь та здібностей, властивостей характеру людини. За специфікою організації мовлення можна скласти думку про загальну культуру та грамотність особистості.

Діалог виникає у вільному мовленнєвому спілкуванні і є базою для природного розвитку граматичних навичок, збагачення словника, набуття навичок зв'язного мовлення. Зокрема, дослідники визначають діалог як бесіду

кількох людей з метою запитати про щось і спонукати до відповіді, збудити до будь-якої дії; низку реплік. Кожна окрема репліка учасників діалогу не має завершеного смислу, але всі вони сприймаються в «діалогічній єдності». Повноцінним діалогом є не просто обмін інформацією, а така взаємодія партнерів, за якої вони поважають одне в одному особистість. В основі будь-якого діалогу лежать різні висловлювання, комбінування яких складає його сутність (Е. Палихата). Розповсюдження набуло розуміння діалогу як гри, його опису в когнітивному аспекті і як реалізації певного плану, інтенцій або мети.

Діалог характеризується зверненістю до кожної людини як до неповторної індивідуальності. В основі діалогу лежить діалогічна єдність: вираження думок та їх сприйняття, реакція на них, що знаходить відображення у структурі цього акту мовлення. Основними ознаками діалогу є: намір, цілеспрямованість, правила ведення розмови.

У наукових розвідках Г. Васьківської, С. Паламар, Л. Порядченко схарактеризовано психолінгвістичні особливості діалогічного спілкування, досліджено одиниці діалогу як засобу формування культури спілкування здобувачів освіти та обґрунтовано, що діалог як форма комунікативного акту є найбільш вживаною формою словесної діяльності, в якій реалізуються текстові категорії комунікантів, знаходять відображення їх міжособистісні відносини, виявляються мовленнєві стратегії спілкування [4].

Аналіз останніх досліджень свідчить про те, що за визначенням О. Безсонової, поняття «взаємодія» – безпосередній та опосередкований вплив суб'єктів один на одного, що породжує їх взаємну обумовленість і зв'язок; поняття «діалог» – форма (спосіб) мовного спілкування, обміну думками у формі мовлення, спрямована не стільки на поінформування, скільки на виявлення людських суттєвих душевних станів і проявів; а поняття «діалогічна взаємодія» – це міжособистісна взаємодія між дорослим та дитиною з метою розвитку [2].

Зауважимо, що згідно завдань розвитку вітчизняної системи освіти, виховання дітей дошкільного віку потребує нових засад педагогічної взаємодії, що ґрунтується на діалозі та забезпечує підтримку зростаючої особистості, паритетність, взаємну довіру, співробітництво та співтворчість педагога та дитини.

В контексті виховання дітей дошкільного віку для нас головною є така властивість діалогу як: заклик до партнерської взаємодії, до співучасті, до взаєморозуміння, до спільного пошуку рішень, спільної діяльності. Таким чином, комунікація забезпечує і самостійну творчу активність особистості, й особистісний розвиток індивіда загалом [10].

Відмитимо, що проблема розвитку комунікативної компетентності дітей дошкільного віку завжди перебувала в полі зору багатьох дослідників.

У системі дошкільної освіти розвиток комунікативної компетентності визначається як одне з пріоритетних завдань. Очевидно, що освоєння діалогічної форми навчання сприймається як найбільш продуктивний шлях у вирішенні цього завдання. Такий підхід відповідає актуальним суспільним очікуванням,

орієнтований на подолання традиційної моносуб'єктності, передбачає певний рівень культури та участі у діалозі: відкритість до контактів, прийняття різних точок зору і трактувань, вміння коректно відстоювати власну позицію у діалозі.

Так, якщо під час звичайної бесіди результат може бути невідомий, то у діалогічній взаємодії вихователь обов'язково проєктує образ кінцевого результату (знання, уявлення), до якого він веде дітей. Крім того, вихователь передбачає певну культуру організації діалогічної взаємодії: орієнтацію на правила поведінки між дітьми, встановлення на зміст реплік, які передбачають використання художнього стилю мовлення. Щодо мимовільності та слабкої організованості, то навряд чи ці ознаки можна віднести до діалогу на занятті, оскільки час заняття обмежений, а результат наперед визначений; отже, компетентність вихователя полягає саме в умінні поєднати ці суворі рамки з можливостями діалогічного спілкування та пізнання. На жаль, це виходить далеко не у всіх.

У цьому контексті є сенс торкнутися питання про функціональну націленість діалогу в освітньому процесі. Серед функцій діалогу традиційно виділяють:

- інформативну (повідомляються нові факти, явища, повертаючи до наявних тощо);
- аналітичну (створюються умови для зіставлення, порівняння, виявлення загального та особливого);
- коригуючу (відбувається верифікація одержуваної інформації);
- синтезуючу (інтегруються різні погляди, позиції, результати).

Аби засвоїти мовлення, дитина спочатку наслідує дорослого – словник, манеру говорити, образне мовлення, інтонаційність тощо, і в процесі активної мовленнєвої практики поступово починає самостійно знаходити способи побудови власного висловлювання й відтворювати, в першу чергу, у спілкуванні з однолітками.

Розвиток мовлення невід'ємний від активних дій дитини з різноманітними матеріалами в оточенні людей, які супроводжують її дії словесним коментарем. Мовлення – це супроводжуюча діяльність і жодна інша без неї не може відбуватися повноцінно.

Для того щоб успішно існувати в соціумі, людині необхідна найважливіша навичка – вміння спілкуватися з іншими людьми. Частину інформації при спілкуванні людина передає співрозмовнику за допомогою жестів, міміки.

Розвиток дітей неодмінно включає в себе оволодіння зв'язного мовлення. Вона не є для людей вродженим умінням, і засвоїти її дитині доведеться самостійно. Формуючись і безперервно змінюючись протягом багатьох поколінь, мова є однією з найважливіших складових життя людини. Перед маленькою дитиною стоїть велике, важливе завдання – оволодіти мистецтвом правильно і зрозуміло висловлювати свої думки, засвоїти все багатство і розмаїття української мови. І дитина, як правило, успішно справляється з її виконанням. Розвиток мовлення – унікальне явище, безпосередньо пов'язане і з інтелектуальним розвитком дитини, і з його комунікативними навичками. І,

звичайно, маленькій людині в цей період як ніколи необхідні допомога і підтримка близьких, потрібен хтось, хто зможе направляти її розвиток і допомагати в освоєнні багатого і різноманітного мовленнєвого матеріалу, навчить правильно поводитися з дивним і складним інструментом спілкування – мовленням.

У дітей дошкільного віку існують паралельно дві сфери мовленнєвого спілкування:

1) спілкування з дорослими-педагогами, членами сім'ї, знайомими та незнайомими людьми;

2) спілкування з дітьми-однолітками, меншими за віком, старшими за віком дошкільниками та дітьми шкільного віку, як знайомими, так і незнайомими [11].

Під час діалогу дитина дошкільного віку навчається озвучувати свої наміри, бажання, ділиться своїми враженнями про навколишній світ, дізнається про наміри й бажання інших, набуває умінь узгоджувати свою думку з іншими учасниками діалогу, налагоджувати міжособистісні контакти, виступає активним суб'єктом діяльності. Також в процесі діалогічної взаємодії дитина починає оволодівати специфікою простору спілкування та розумінням просторово-часових ознак ситуації спілкування

Залежно від мети заняття, змістовної та компетентнісної готовності суб'єктів навчання реалізуються ті чи інші функції діалогу. Якщо дітям бракує аргументації, то вихователь може, додаючи факти, реалізовувати діалог у межах інформативної функції. Якщо ж у процесі бесіди чи обговорення діти вміють співвідносити різні погляди між собою, виявляючи істотне і другорядне, то процесі обговорення реалізується аналітична і синтезуюча функції.

У зв'язку з цим виникає необхідність уточнити функції діалогу в освітньому процесі. На наш погляд, їх можна розглянути і з точки зору традиційної тріади: освітньої, виховної та розвиваючої функцій. Однак, відповідно до реалій розвитку вітчизняної системи освіти діалогічна взаємодія в освітньому процесі закладу дошкільної освіти може бути представлена в іншому ракурсі:

- конкретно-пізнавальна функція пов'язана з необхідністю у процесі спільних міркувань зрозуміти, усвідомити та вирішити безпосередню навчальну, проблемну ситуацію;

- комунікативно-розвивальна функція діалогу дозволяє виробляти навички спільної роботи у групі, а також усвідомлення логіки та послідовності міркувань;

- соціально-орієнтаційна функція діалогічної взаємодії цілеспрямовано орієнтована на виховання громадянської позиції дітей, на її самореалізацію та самоактуалізацію, адекватну соціальним потребам суспільства.

Саме реалізація всіх названих функцій робить діалогічну взаємодію вихователя та вихованця ефективним засобом навчання та виховання. Звичайно ж, результативність її залежить від цілої сукупності факторів: мети та предмету висловлювань, відносин між співрозмовниками, їхньої компетентності у питаннях, середовища спілкування тощо.

Враховуючи різні поєднання цих факторів, діалогічна взаємодія в різних видах діяльності може бути побудована як:

• діалог-імітація: орієнтована на форму запитання-відповідь, де за вихователем закріплена роль ведучого;

• діалог-обговорення: передбачає спілкування умовно рівних суб'єктів в освітньому процесі;

• діалог-пізнання: охоплює складні взаємозв'язки та пізнавальні відносини суб'єкта зі світом, з оточуючими людьми із самим собою.

3. Аналіз практики

Аналіз практики дошкільної освіти свідчить, що на ефективність діалогічної взаємодії впливають як вербальні, так і невербальні засоби комунікативної культури: інтонація, темп, міміка тощо. Тривалість паузи, яку робить вихователь, помітно позначається характері діалогу, взаємодії між дітьми. Якщо «пауза очікування на відповідь» витримується вихователем від трьох до п'яти секунд, тоді збільшується кількість висловлювань дітей; зростає тривалість їх відповідей; підвищується впевненість малят, зростає їх ініціатива до висловлювань. Також при цьому судження вихованців стають більш обґрунтованими; до обговорення долучаються всі діти; посилюється взаємодія між усіма учасниками освітнього процесу тощо.

Слід враховувати той факт, що захоплення дітей різними гаджетами з одного боку розважає дитину, забезпечує певним чином її пізнавальні інтереси, з іншого – обмежує спілкування як з дорослими, так і однолітками, та інколи – гальмує розвиток комунікативних компетенцій. До цього призводить низка факторів – відсутність мотивації до комунікації, зниження інтересу до взаємодії з іншими людьми. Тому саме освітнє середовище закладу дошкільної освіти має великі потенційні можливості для забезпечення повноцінного формування комунікативної компетентності дітей. В цьому аспекті зазначимо, що застосування діалогової взаємодії, поряд з інформаційно-комунікативними технологіями в освітньому процесі закладу дошкільної освіти, здатне забезпечити адаптацію зростаючої особистості до реалій сучасного суспільства.

Як зазначає Н. Гавриш, педагогам та батькам важливо усвідомити, що розвиток мовлення дитини відбувається не лише в процесі наслідування мовлення інших людей, але й завдяки активній мовленнєвій практиці, накопиченню власного адекватного використання мовлення в різних життєвих ситуаціях. Для цього, зазначає дослідниця, необхідна організація діалогового формату міжособистісної взаємодії дитини з педагогом та однолітками [5]. В цьому аспекті надзвичайно важливою є мовленнєво-ігрова діяльність, діалоговий супровід різних видів ігор, організація ігрових ситуацій спілкування. Саме залучення дітей до діалогу перетворює їх на активних учасників, рівноправних партнерів освітнього процесу, Кожна дитина відчуває себе при цьому важливою, задоволеною тим, що має можливість вільно висловлюватися,

її думка цікава для інших, а також навчається вибудовувати комунікацію з одним чи кількома співрозмовниками.

Задля реалізації завдання розвитку комунікативної компетентності у дитини дошкільного віку засобами діалогової взаємодії слід дотримуватися певних умов: створення позитивного настрою у малюка, відчуття його причетності до діяльності, задоволення від процесу комунікації. Така діяльність буде корисною і вихователю, і дитині, адже відбувається взаємообмін досвідом та взаємозбагачення уявлень: вихователя про розвиток дитини, її уявлення про навколишній світ, а дитина, в свою чергу, збагачує свій когнітивний та емоційний досвід в процесі комунікації [6].

4. Висновок

Таким чином, вихователі, які використовують навчально-пізнавальні, комунікативно-розвиваючі, соціально-орієнтаційні функції діалогу в освітньому процесі закладу дошкільної освіти, зазначають наступне:

- діалогічна взаємодія сприяє вихованню толерантної особистості; така форма пізнання приваблива всім суб'єктам освітнього процесу; відбувається активізація мисленнєвої діяльності; особистість навчається не лише відстоювати свою думку, а й слухати інших тощо;
- діалогічна взаємодія розвиває як особистісні, так і групові, соціально-орієнтовані якості: згуртованість, готовність до співпраці, довіра, взаємоповага та увага один до одного;
- діалог є універсальним методом, оскільки може реалізуватися в різних ступенях навчання з різними категоріями дітей;
- систематично реалізований діалог формує простір суб'єкт-суб'єктного навчання, який є основним орієнтиром у гуманістично орієнтованому освітньому процесі тощо.

Список літератури:

1) Базовий компонент дошкільної освіти. 2021. 38 с. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini/ 4.07.2022.

2) Безсонова О. К. Форми групової взаємодії дошкільників. Вихователь-методист дошкільного закладу. № 2, 2019, С. 21-29.

3) Vaskivska H. O. (2016). Formuvannya komunikatyvnoyi kompetentnosti osobystosti yak osnovna problema suchasnoyi lingvodydaktyky. Naukovyj visnyk Sxidnoyevropejskogo nacionalnogo universytetu imeni Lesi Ukrayinky, 1, 33–38.

4) Васьківська Г.О., Паламар С.П., Порядченко Л.А. *Психолінгвістичні аспекти формування культури діалогічного спілкування.* Psycholinguistics. 2019. № 26(2). С. 11–26.

5) Гавриш Н. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2021.05.11.

6) Гаращенко Л., Кондратюк С. – URL:/adm/Downloads/296-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%/ 8.07.2022.

7) Глазкова І.Я. *Підготовка майбутнього вчителя до організації навчального діалогу в професійній діяльності:* Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04. Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С.Сковороди. Х. 2004. 20 с.

8) Голота Н. М., Карнаухова А. В. *Формування готовності майбутніх педагогів до організації партнерської взаємодії між учасниками освітнього процесу*. Неперервна професійна освіта: теорія і практика. 2020. (2 (63)). с. 35-41).

9) Гончаренко С.У. *Український педагогічний словник.* К.: Либідь, 1997. 365 с.

10) Karnaukhova A. *Formation of a Respective Attitude in Children of 5 Years Old to Adults with the Ukrainian Tales. Theoretical and Practical Aspects of the Development of the European Research Area: monograph / edited by authors.* 2nd ed. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2020. P. 22–38.

11) Методичні рекомендації до освітньої програми для дітей від 2 до 7 років «Дитина» / наук. ред. Г.В. Бєлєнька, О.А.Половіна, І.В. Кондратець ; авт.кол.: Г.В. Бєлєнька, О.Л. Богініч, В.М. Вертугіна, К.І.Волинець та ін.; К.: ТОВ «АКМЕ ГРУП», 2021. С. 279-311.

12) Виховання дітей раннього віку в закладах дошкільної освіти різних типів: монографія / за наук. ред. Н. В. Гавриш. Кропивницький : ІМЕКС. ЛТД, 2021. 226 с.

13) Освітня програма для дітей від 2 до 7 років / наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк; наук. ред. Г. В. Бєлєнька; авт. кол.: Г. В. Бєлєнька, О. Л. Богініч, В. М. Вертугіна та ін. К.: Київ.ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 440 с.

14) Словник української мови: в 11 томах. Том 2, 1971. С. 295.

15) Сухомлинський В.О. Вибр. твори у 5 т. К.: Рад. шк., 1978.